

GÖNCZ LÁSZLÓ

Hogyan látják a 20. század utolsó évtizedében a magyarságot és annak történelmét a szlovén történészek?

A magyarság és a magyar történelem jelenlétét a szlovén történészek tanulmányaiban, illetve a különböző jellegű szlovéniai történelmi (és egyéb) publikációkban javarészt az határozza meg, hogy a magyar és a szlovén nemzet az elmúlt, mintegy ezer esztendő során ugyan két szomszédos nép volt, de közvetlen, szerves összefonódások csak csekély mértékben léteztek. A szlovének által lakott területek döntő többsége osztrák érdekszféra volt (mintegy ezer évig az osztrák tartományok szerves részét képezték, illetve azokhoz kötődtek).

A második világháború utáni évtizedekben a szlovén történelmi művekben a magyarsággal behatóbban alig foglalkoztak (nem úgy, mint az ausztriai történelmi jelenségekkel, vagy mint arra a magyar-szlovák és magyar-román vonatkozásban bőségesen volt és van példa). Hasonló állapotnak vagyunk szemtanúi manapság is, habár mégis észlelhető némi előrelépés, mennyiségi és minőségi változás.

Kivételt, az elmondottaktól való jelentős eltérést csupán a mai Muravidék esete jelent. Ez a vidék ugyanis az első világháború végéig a történelmi Vas és Zala vármegyék szerves részét alkotta, így főleg ezzel kapcsolatosan történt a legtöbb utalás, ismertetés a magyar nemzeti történelmet és a magyarságot illetően.

Azt azonban már a bevezetőben hangsúlyozni kell – és ez vitathatatlanul minőségi változásnak számít –, hogy a kilencvenes években a szlovén történelemtudományban az előzőekhez képest tárgyilagosabb kép jelent meg a magyarságról. Ugyan még mindig tapasztalható bizonyos fokú felszínesség, és valamennyire jelen van a korábbi, jelentős mértékben a magyarság iránt kevés szimpátiát tápláló szemlélet, a jég azonban mégis megtört. Néhány, a fiatalabb nemzedékhez tartozó történetíró és egyéb szakember – köztük elsősorban muravidéki szlovének, illetve muravidéki kötődésűek is – szemlélete változott meg. Mindenképpen meg kell említeni a mura-szombati Területi Múzeum égisze alatt kialakult fiatal szakcsoportot (Metka Fujs, Janez Balažic és Branko Kerman), amelynek tevékenységében a magyar történelemre vonatkozó, illetve azzal közvetve vagy közvetlenül összefüggő művekből jelentős mértékben kikerültek az egykori, a többé-kevésbé általános jugoszláv történelemszemléletre jellemző beidegződések, amelyek egyrészt a magyarságot a közép-európai térségbe kevésbé illő, a többi népektől idegen elemnek mutatták be, másrészt a dualizmus korát, valamint a második világháború időszakát a magyarság tekintetében szinte törvényzerűen a szélsőséges nacionalizmussal azonosították.

A továbbiakban elsőként megkísérlem ismertetni azokat a magyarságra általánosan vonatkozó utalásokat, amelyek különböző szerzők tollából a rendszerváltás után jelentek meg. Sajnos csak részben tudok eleget tenni annak az elvárásnak, hogy a nagy általánosságokba bocsátkozó, illusztratív jellegű kiadványokat teljesen kihagyjam (nem tudtam mellőzni például a nemrégiben megjelent *Ilustrirana zgodovina Slovencev* [A szlovének képes története] című reprezentatív kiadványt), ugyanis – a kevéske információ mellett is – azokban jelentkezik első alkalommal valamennyire (vagy részben) kronológiailag és tartalmilag egyaránt elfogadható kontinuitás a magyar történelem fontosabb korszakairól. Fontos hangsúlyozni, hogy az utolsó évtizedben (és valójában korábban sem) szlovén történész nem közölt önálló kötetet a magyar történelemről, illetve annak bizonyos korszakáról.

A Muravidék sajátos tárgykörét, illetve annak bemutatását dolgozatom második részében próbálom meg valamelyest érzékeltetni. Sokszor természetesen az elképzelt differenciálást lehetetlen volt megvalósítani, ezért a csoportosítás kevésbé követi a tartalmi szempontokat.

A különböző műveket, illetve történelmi információkat nem a tanulmányok megjelenésének időrendjében, hanem egy-egy tartalmi körhöz vo-

natkoztatva ismertetem. Legtöbb esetben nem fűzök kommentárt az állítások objektivitását illetően, csupán ismertetem vagy idézem valamelyik szerzőt. Az ilyen megközelítésnek nyilván hátrányai is vannak, azonban tekintettel a két ország szakemberei (és közvéleménye) közötti viszonylagos ismeretlenségre, fontosabbnak tartottam, hogy ki-ki maga, szubjektívan vonhassa le a következtetéseit.

A magyarság múltjára utaló adatok, ismertetések

Peter Štih történész azt írja, hogy a magyarokat a nyugati, azaz a frank források először 862-ben említik meg, amikor feltehetően belekeveredtek a Duna mentén dúló viszályokba, mindenekelőtt a Karlman-féle felkelésbe és Rastislav önállósulási törekvéseibe. Azt azonban már biztos tényként közli, hogy 881-ben Bécs mellett megütköztek a bajor sereggel. 894-ben is betörték Pannóniába, és azt „teljesen elpusztították”. Štih szerint a magyarok Arnulf szövetségeseiből annak ellenségeivé váltak, így a Frank Birodalom pannon része nagyon veszélyeztetetté vált. A továbbiakban pontosan közli, hogy a magyarok a következő években elfoglalták a Duna-Tisza közét, majd a Dunántúl jelentős részét is.¹

Fontos áttekintő történelmi műnek számít az 1999-ben megjelent *Ilustrirana zgodovina Slovencev* című kötet, amelyben a különböző fejezeteket neves szlovén történészek és szakemberek, Janez Cvirn, Igor Grdina, Martin Ivanič, Igor Longyka, Janko Prunk, Vasko Simoniti és Peter Štih írták.

A magyar honfoglalás időszakáról és a magyarságról a műben – egyebek mellett – a következőket olvashatjuk: „A magyarok finn-ugor eredetű nép, amelynek őshazája a Volga középső szakaszán volt. Onnan vándoroltak a Fekete-tenger északi partvidékére. Mint harcos, nomád nép, amely több törzsből tevődött össze, a magyarok már 880 táján belekeveredtek a Duna völgye középső szakaszáért folyó frank és nagymorva harcokba. A besenyők nyomására Árpád vezetésével 895-896-ban átlépték a Kárpátokat, és letelepedtek a Pannon-síkságon, főleg a Duna és Tisza közötti területeken; az a vidék állandó hazájukká vált. Letelepedésük után hamar veszélyeztetni kezdték szomszédaikat. Úgy 900-ig elfoglalták a frank Dél-Pannóniát, 906-ig megsemmisítették Nagymorvaországot, amely a belső hatalmi harcok miatt meggyengült, majd 907-ben Pozsonynál sorsdöntő győzelmet arattak a bajor seregek felett; ezzel majdnem fél évszázadra megnyitották az utat

sarcoló hadjárataik előtt a Duna völgyében, amelyeket Franciaországba, az Alpok vidékeire és Dél-Itáliába vezettek. A mai szlovén területeken át a Po folyó völgyébe először 898-ban nyomultak előre, majd a mi területünkön 955-ig, amikor I. Ottó császár a Lech mezején megállította zsákmányoló hadjárataikat, mintegy harmincszor kalandoztak. A Gorizia (Gorica) melletti Vogrsko település még ma is emlékeztet azokra a hadjáratokra, Furlániában viszont abból az időszakból ismert az ún. ‘vogrška cesta’ (magyar út) földrajzi név. A 955-ben elszenvedett vereség után a magyarok csatlakoztak a nyugat-európai civilizált világhoz; 975-ben megkeresztelkedett a legtekintélyesebb vezetői réteg, a fejedelmi Árpád-család. I. István 1000-ben a pápától koronát kapott és királyságot alapított, amelyet francia mintára vármegyékre osztott fel, egyházszerkezeti tekintetben pedig 10 püspökséget hozott létre az esztergomi érsekkel az élen. Utódai megerősítették a királyi hatalmat; 1102-ben Kálmánt megkoronázták horvát királlyá is, s ő elfoglalta Dalmáciát. II. Géza (1141-61) uralkodása alatt Erdélybe és a szlovákiai Szepesbe német telepesek érkeztek (főleg Szászországból), a nyugati kapcsolatok és befolyások azonban méginkább elmélyültek III. Béla uralkodásának korában, a 12. század végén. Közben nőtt a magyar nemesség befolyása is, és követelései a II. Endre által 1222-ben kiadott Aranybullában testesültek meg, amely révén külön kiváltságokat kaptak, amelyek közé az uralkodóval szembeni felkelés is besoroltatott. 1301-ben kihalt a hazai Árpád-házi dinasztia, amelynek uralkodása alatt a magyarok elfoglalták saját hazájukat. A korona és hatalom átszállt a nápolyi Anjoukra, majd Luxemburgi Zsigmondra (1387-1437), aki Cillei Borbálának volt a férje.”

Az ismertetett tanulmányrészlet mellett arra is történelmi utalás, hogy a 10. század első felében zajló magyar kalandozásokról néhány forrás maradt Nyugat-Szlovéniában, valamint a szlovén-olasz határ olaszországi oldalán (ahol egykor, sőt van, ahol ma is szlovének élnek). A magyarokra vonatkozó utalásokból azt a következtetést lehet levonni, hogy a sarcoló hadjáratok után rémes állapotot hagytak maguk után.²

A Cillei család révén közvetve a kötet kitér Magyarországra is. A viszonylag nagy hatalomra és tekintélyre szert tevő család a 15. század közepén a Stájer-vidékről áthelyezte súlypontját Magyarországra, ami azonban Cillei (II.) Ulrik nádorféhérvári meggyilkolásával befejeződött.³

A kötetben Magyarországról olyan vonatkozásban is szót ejtenek, miszerint a magyar nemzeti állam keretében (a történelmi Vas és Zala vármé-

gyékben) élő szlovének erős, elnemzettelenítő politikának és asszimilációnak voltak kitéve, ami az ún. vend teóriával párosult.⁴

A kései középkori történelem egyik kiemelkedő alakja, Hunyadi Mátyás a szlovén népköltészetben is jelen van. Ami Mátyás történelmi szerepét illeti, még mindig nagyon felszínes és számos tekintetben dezinformációkat tartalmazó közlések látnak manapság is napvilágot. Az *Ilustrirana zgodovina Slovencev* című kötetben egyrészt megállapítják, hogy az 1478-90-es időszakban Mátyás a királyságához csatolta Alsó-Ausztriát, valamint Stájerország és Krajna jelentős részét, másrészt nem tisztázzák (sőt még csak nem is utalnak arra) azokat a történelmi körülményeket, amelyek magyarázata nélkül Magyarország és Közép-Európa történelme a 15. század második felében aligha érthető meg. A kötetben inkább arról adnak némi információt, hogy mi biztosítja az alapját a Mátyás-legendáknak, és utalnak rá, hogy a népköltészetben megjelent, személyéhez kapcsolódó események inkább mesének, mint valós történetnek minősíthetők. Ebben a „magyarázatban” csupán annyi történelmi értékkel bíró szöveg található, amennyi Mátyás sikeres törökellenes politikájára utal (mindössze egy-két mondat).⁵ Ezt a hiányt azonban valamennyire pótolja Vasko Simoniti a *Slovenska zgodovina do razsvetlejnostva* [A szlovén történelem a felvilágosodásig] című művében. Eltekintve attól, hogy feltehetően az *Ilustrirana zgodovina Slovencev*-ben is ő írta a részemről hiányosnak minősített részt, az utóbb említett kötetben ismerteti azokat a politikai eseményeket és fordulatokat, amelyek lehetővé tették Hunyadi Mátyás Magyarországot közép-európai nagyhatalommá fejlesztő politikáját, beleértve a cseh korona megszerzését, majd Bécs és az osztrák fennhatóságú területek elfoglalását.⁶

Simoniti az idézett műben kellő figyelemmel mutatja be a 16. századi török előrenyomulás időszakát, és annak keretében a magyar királyság „megsemmisítését”. Horvátországgal kapcsolatosan ugyan a szerző azt állapítja meg, hogy a török veszéllyel szemben nem részesült megfelelő biztonságban. A horvát nemesek ezért egyre erőteljesebben közelítettek a Habsburgokhoz, akik amúgy is jelentős politikai tekintélyre tettek szert – Simoniti szerint a legsikeresebb érdekházasságokat kötő család volt ez Európában (külön említi az 1515. évi kettős házasságot és öröklődési szerződést). Simoniti megállapítja, hogy Mohács után a Habsburgok sikeresen éltek a korábbi politikai törekvéseik gyümölcseivel, és Ferdinánd – még ha egy ideig Zápolya Jánosban komoly vetélytársra is talált – nagyon hamar (már

1527-re) megszerezte mindhárom koronát (a cseh, a magyar és a horvát koronára gondol).⁷ Hasonló szemlélet uralkodik Simonitinak egy korábbi könyvében is, amelyik közvetlenül a rendszerváltás után látott napvilágot.⁸

Nem árt megemlíteni, hogy 1997-ben a Szlovén Köztársaság Levéltára (Arhiv Republike Slovenije) egy törvény- és rendeletgyűjteményt adott ki, amelyben a 18. század közepétől egészen századunk utolsó évtizedéig található anyagot. A Magyarországra, illetve a Habsburg Birodalom magyar területeire vonatkozó részt Antoša Leskovec, a Maribori Területi Levéltár nyugalmazott történésze állította össze. A törvények és a rendeletek címét, érvénybe lépését jelölte meg a szerkesztő, így néhány megjelölést találunk az 1785-1918-ig terjedő időszakból, az őszirózsás polgári forradalom és a Károlyi Mihály nevével fémjelzett korszakból, továbbá a Tanácsköztársaság időszakából. Azért érdemel említést e gyűjtemény, mert a közép-európai térségen belül a történelmi Magyarország – még ha csak utalásszerűen is – a szlovén szöveggyűjteményekben is megjelenik.⁹

Ugyanakkor alig, csupán néhány szó erejéig történik említés az 1848-as magyar forradalomról, illetve a szabadságharc eseményeiről, ami azért vehető fel hiányosságként, mert Európa egyéb forradalmi színtereit illetően bővebb magyarázatokkal találkozunk.¹⁰

Az első világháborút követő időszakot illetően csupán néhány mondatl említi meg a korábban tárgyalt reprezentatív kiadvány Magyarországot (persze nem is az a célja és feladata), mégpedig olyan összefüggésben, hogy a magyarországi szlovének egy része, akik addig a többi szlovénségtől teljesen különálló fejlődésen mentek át, az újonnan létrehozott délszláv államhoz kerültek. Ez a mi szempontunkól azért jelent gondot, mert a kötetben nem történik utalás arra, hogy a trianoni békeszerződés mennyiben és milyen formában érintette Magyarországot. A különböző részekben közvetve felvetődő állítások azonban az olvasóban olyan képet alkothatnak, hogy a nemzetiségeit elnyomó Magyarország esetében teljes mértékben törvényszerű (és jogos) volt a terület- és népességvesztés. Azt azonban fontosnak tartják megemlíteni, ami szlovén szempontból ugyan érthető is, hogy a Rába mentén lévő néhány szlovén település a trianoni békeszerződés értelmében nem került a délszláv államhoz.¹¹ A rábavidéki szlovénekkal kapcsolatosan a kötetben azt közlik, hogy „a trianoni békeszerződéssel a Rábavidék szlovénlakta része továbbra is Magyarországon maradt; a két világháború között a rábavidéki szlovének nem kaptak szlovén iskolákat, hanem a hata-

lom tervszerűen elmagyarosította őket, annak szellemében, hogy az ott élő szlovének vendek, és hogy Szlovéniában is egy germán nép, a vandálok lezármazottai élnek”.

Egyébként érdekes véleményüknek adnak hangot a történelmi Magyarországra vonatkozó asszimiláló politika tekintetében, ami több kötetben, illetve tanulmányban is előfordul. Egy rövid véleményben azt hangsúlyozzák, hogy a magyar politika célkitűzése az volt, hogy különbséget kell tenni a nem magyar származású paraszttömegek – amelyek Magyarország lakosságának csaknem a felét tették ki – és a polgárság, valamint az értelmiség között. Az előbbieket ugyanis nagyon nehéz beolvasztani. Tehát amíg a paraszti rétegeknél az asszimiláció csak hosszadalmas folyamat után, több generációt követően észlelhető, addig a nem magyar származású polgárság és értelmiségi réteg potenciális asszimilációja miatt a hatalom különösképpen szorgalmazta ezt a folyamatot. A szlovén történészek szerint a magyar hatalom nagyon érzékeny volt arra, hogy a polgárosodás minél nagyobb arányokat öltön, mert azzal a nem magyar nemzetiségek asszimilációját is felgyorsították.¹²

A *szlovének képes történetében* az 1941-es eseményekkel kapcsolatosan megállapítják, hogy Hitler döntése értelmében a szlovén terület muravidéki részét a magyarok kapták meg, és a vidék Magyarországhoz csatolását 1941 decemberében hirdették ki.¹³

Az 1956-as eseményekről alig lehet jelentősebb ismertetést és véleményt találni. A csupán néhány utalásszerű közlés mellett mindenképpen említésre méltó Jože Prijevec, olaszországi szlovén történész ismertetése, aki – a *Jugoszlávia létrejötte, fejlődése és széthullása* című tanulmányában – főleg Josip Broz Tito tevékenysége révén foglalkozik mélyrehatóbban a magyar forradalom kérdésével (Jože Prijevec Triesztben szerzett diplomát, Ljubljánában doktorált, majd azóta a padovai egyetemen tanítja a kelet-európai népek történelmét; a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagja).

Prijevec a magyarországi eseményekkel kapcsolatosan megállapítja, hogy Tito – a szovjet és a nyugati politika közötti feszültségekből eredő, sajtós helyzetével élve – erélyesen fellépett Rákosi Mátyás ellen, hiszen Nagy Imrét látta volna szívesen a helyében (a szerző zárójelben tévesen jegyezte meg, hogy Nagy Imre hosszabb ideig éppen a titóiista politika iránti rokonszenve miatt volt börtönbe zárva). Azonban erre vonatkozó törekvései nem jártak sikerrel, mert Gerő Ernő került a párt élére. A politikai eseményekkel

kapcsolatosan Prijevec arra a megállapításra jutott, hogy Tito és Hruscsov között 1956. szeptember 19-én kezdődő brioni tárgyalások némi „sikerrel” jártak, mert a szovjet pártvezető feltehetően bizonyos fokig elismerte Jugoszlávia tervezett vezető szerepét az ún. szovjet szatellit-államok felett a Duna-medencében, cserébe viszont Tito is támogatta volna a szovjet pártfogást élvező Gerő Ernőt a magyar kommunista párt élén. A megállapodás következményeként Gerő október közepén Belgrádba utazott, azonban mindez – Prijevec szerint – nem sokat segített neki, mert október 23-án sajátos eseményekre került sor Budapesten, amelyet a Gomulka visszatérését követő lengyel események váltottak ki. A továbbiakban megállapította, hogy az események olyan szintű felkelésbe torkoltak, amelyet sem a titkosrendőrség, sem a szovjet hadsereg alakulatai – amelyek Gerő Ernő hívására kapcsolódtak be – nem tudtak megállítani. Szerinte a Kreml ekkor eldöntötte, hogy Gerőt sorsára hagyja, s a kormány élére Nagy Imrét, párttitkárnak viszont Kádár Jánost állították. Az időközben Budapestre érkező Mikojan viszont megígérte a magyar vezetésnek, hogy a szovjet csapatok hamarosan távoznak az országból. Prijevec arról is ír, hogy október utolsó napjaiban Tito is levelet intézett a magyar kommunista párthoz, és arra szólította fel a „munkásosztályt”, hogy ne veszítse el a szocializmusba vetett hitét, és ne hagyja magát befolyásolni a „reakciós elemek” által. Az események azonban más irányt vettek. Az országban sorban alakultak meg a munkástanácsok, ismét megjelentek a polgári pártok, az újságok pedig kommunistaellenes jelszavakkal voltak tele. Prijevec a kialakult helyzetről úgy fogalmaz, hogy „a nyugat a Szabad Európa Rádión keresztül uszította a felkelőket, közben Moszkvában – ahol az uszítással párosuló nyugati befolyást a második világháború után létrejött egyensúly megbontásaként fogták fel – már ellenforradalomról kezdtek beszélni. Közli, hogy 1956. október 31-én Nagy Imre – abban a naiv reményben, hogy Moszkva hasonló státust ismer el Magyarországot tekintetében is, mint azt egy évvel korábban Ausztria esetében tette – úgy határozott, hogy felújítják a parlamentáris demokráciát, Magyarország kilép a Varsói Szerződésből és kikiáltja az ország függetlenségét. Prijevec véleménye szerint a szovjet vezetők nem fogadhatták el a magyar törekvéseket, mert azzal elveszítették volna a Szovjetunió vezető szerepét Közép-Európában, ezért még aznap a katonai intervenció mellett döntöttek. Természetesen számoltak azzal a válsághelyzettel, amely a Szezi-csatorna miatti angol-francia támadással állt elő Egyiptommal szemben. Hruscsov természe-

tesen az ún. „testvéri pártok” belegyezését is meg kívánta szerezni, így Jugoszláviáét is. E célból november 2-án ismét Brionin tárgyalt Titóval és a többi befolyásos jugoszláv vezetővel. Állítólag a jugoszláv vezetők nagyon elbizonytalanodtak a magyarországi események miatt, és készek voltak az esetleges katonai beavatkozásra is, hiszen a szocializmus bukását magukra nézve is rendkívül veszélyesnek tekintették. Ezért a jugoszláv vezetőség „tétovázás nélkül” támogatta a szovjet hadsereg magyarországi beavatkozását, követelték azonban azt is, hogy az új magyar kormányt Kádár vezesse, aki véleményük szerint bizonyos reformok végrehajtására sokkal alkalmasabb volt Münnich Ferencnél (akiről Prijavec megjegyzi, hogy őt a szovjetek akarták vezetőként látni). Olyan kompromisszumot vállaltak, hogy Nagy Imrének politikai menedékjogot adnak, annak érdekében, hogy eltávolítsák őt az útból.

A későbbi eseményekről Prijavec a következőket írta: „A későbbi történelem a megbeszélte forgatókönyv szerint zajlottak: november 4-én az oroszok megtámadták a felkelőket, közben viszont Kádár, hogy megakadályozza Rákosi ismételt hatalomra kerülését (amit Moszkva hangoztatott), összeállította az új kormányt. Nagy néhány munkatársával együtt elfogadta a jugoszláv menedékjogot, azonban a következő napokban erőiesen visszautasította azokat a követeléseket, amelyeket – orosz uszításra – a jugoszlávok intéztek feléje, hogy mondjon le a miniszterelnöki tisztségéről. E kérdést illetően váratlan és heves ellentét jött létre Tito és Hruscsov között. Tito úgy vélte, hogy Nagynak biztosítani kellene a belépést Jugoszláviába, Hruscsov viszont azt állította, hogy az eltávolított miniszterelnök áruló, és Titót kellemetlen döntés elé állította: amennyiben Nagyt és munkatársait átadja Kádárnak, akkor az egy évvel korábban megkötött brioni együttműködési megállapodást érvényesnek tekinti. Amennyiben azonban másképpen dönt, és megpróbálja menteni az „elveszetteket”, az egész világ előtt azzal vádolják meg, hogy együttműködött a magyar ellenforradalommal. Hogy saját szavainak érvényt adjon, Hruscsov elrendelte, hogy a szovjet tankok mintegy harminc kilométert hatoljanak be Muravidék területére. Az adott helyzetben Titónak nem maradt más hátra, mint hogy a Nyugathoz fordul segítségért és elfogadja a moszkvai diktátumot.”

Prijavec szerint Tito kevésbé tartotta veszélyesnek a szovjet hadsereg második beavatkozását Magyarországon, hiszen úgy vélte, ezzel Magyarországot segítette abban, hogy nem süllyedt a polgárháború mélyére és az el-

lenforradalom szintjére. Idézi azt a Tito-féle véleményt is, hogy Jugoszlávia azontúl is a be nem avatkozás politikájának híve lett, a magyar katasztrófa okairól pedig azt állította, hogy annak gyökereit a sztálinista politika gyakorlati helytelenségében kell keresni.¹⁴ Eltekintve attól, hogy a Prijavec-féle ismertetőt tovább taglalnám, fontosnak tartom megállapítani, hogy a szerző hivatkozásai között egyetlen magyar, illetve magyarországi forrás sem szerepel. Elsősorban szlovén és más délszláv szerzőkre, valamint angol és francia művekre hivatkozik.

A rábavidéki szlovének helyzetével kapcsolatosan a második világháború után a szerzők megállapítják, hogy – a többi határon túli szlovéniséggel ellentétben – a magyarországi szlovéneknek keményebb kommunista diktatúra jutott osztályrészükül, mint az a jugoszláv modellre általában elmondható.¹⁵

Azt is fontosnak tartották megemlíteni, hogy a szlovén önállósulás után a két ország között 1995-ben aláírták az alapszerződést, ami számos egyéb (szakterületekre vonatkozó) egyezmény megkötését is maga után vonta.¹⁶

A magyar történelem érintése a Muravidék révén

Az *Ilustrirana zgodovina Slovencev* a muravidéki történelmi eseményekre is kitér. Megállapítja, hogy habár a Habsburgok 1526-tól egészen 1918-ig viselték a Szent István-i koronát, azonban a muravidéki szlovének politikai, vallási és gazdasági tekintetben mégis teljesen elkülönítve éltek a Mura jobb partján élő testvéreiktől. Ezt tényként állapítja meg, ami viszont az olvasóban bizonyos kételyeket ébreszthet. Azt azonban már pontosan közlik, hogy a Mura bal partján élő szlovén lakosság részben Vas, részben Zala megyében élt, ahol különböző magyar, netán horvát és német származású hűbérurakhoz tartozott.

Egyébként e fejezetben egy rövid összegzést is közölnek a Muravidékről. Hangsúlyozzák, hogy a szlávok már a 6. század második felében a Muravidékre költöztek, a terület viszont a következő évszázadokban – a szlávok mellett – az avarok fennhatósága alá is tartozott. Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy a magyar források eddig még konkrét bizonyítékokkal a mai Muravidék avar fennhatóságával kapcsolatosan nem rendelkeznek, csupán utalások történtek arra (például Szőke Béla Miklós és Vándor László régészek részéről). Sőt, szlovén szakemberek (például Branko Kermán muraszomba-

ti régész) is azt hangoztatják, hogy az avar korból ezidáig még nemigen sikerült konkrét bizonyítékokra bukkanni. Az említett ismertető azonban tényként kezeli az avar fennhatóság kérdését. Peter Štih egy másik tanulmánykötetben azt is állítja, hogy a 8. század derekán frank-avar határ – ami egy széles, lakatlan, gyepterű sávot jelentett – valahol az Isonzó és a Száva folyók között húzódtott.¹⁷ Az már megbízhatóbb feltételezésnek számíthat, hogy a 9. század derekán a mai Muravidék területén a salzburgi püspök két templomot szentelt fel (Buznizat, feltehetően a mai Rakižan határában, és Lindolveschiricumban, ami a mai Lendva területére helyezhető). Ugyancsak elfogadható az az állítás, hogy a 10. századtól a 11. század végéig a mai Muravidék területe az ún. gyepterűvélhez vagy gyepterűhöz tartozott, majd feltehetően Szent László korában a magyar vármegyerendszer szerves része lett. A továbbiakban pontosan leírja a területi megosztást a főúri családok között. Ugyancsak közöl adatokat a török időszakról, valamint az Alsólendvát ért török támadásokról, továbbá a Mura mentén a 16. századtól kibontakozó oktatás különböző intézményeiről és jellegéről stb. A legtöbb esetben pontos információkat közölnek, viszont több kérdést illetően csak részben vettek figyelembe azokat a tanulmányokat, amelyek a kilencvenes években a muravidéki szakemberek kutatásait tartalmazzák.¹⁸

Vasko Simoniti a török időkben a Mura mentén élő szlovének helyzetét elemezve fölvezolja a Mohács után, majd Kanizsa elesét követően előállt helyzetet. Megállapítja, hogy a Mura mente lakossága zömében szlovén, akik a tárgyalat időkben is idegen földesurak alá tartoztak. Ugyancsak szól a reformáció és az ellenreformáció bizonyos megnyilvánulásairól, azonban – és ez általában hasonló módon jelen van a legtöbb történelmi műben is – a helyzetismertetést úgy tárgyalja, hogy a mai földrajzi meghatározásokat ismerteti. Az egyébként tényfeltáró szempontból helytálló megközelítéssel az a baj, hogy a Mura mentéről vagy például Szlovákiáról úgy beszél, mint ha azok akkor államjogi, illetve ahhoz hasonló politikai szubjektumként léteztek volna.

Simoniti a Bocskai-féle szabadságharcot egyértelműen erőteljes Habsburg-ellenes felkelésnek tekinti, ami elsősorban a központi hatalom önkényeskedései és protestánsellenes megnyilvánulásai ellen irányult.¹⁹

Az első világháborút megelőző és azt követő események tekintetében, a Mura mente nemzetiségi viszonyait vizsgálva és az ún. Muravidék elcsatolása körüli kérdéseket illetően a legalaposabb kutatásokat Metka Fujs,

a Muraszombati Területi Múzeum történésze végezte. E témakör korábbi megközelítését az határozta meg, hogy a nemegyszer a bizonytalanság jegeivel is küszködő muravidéi szlovén nemzeti tudat erősítése céljából a magyar történelem, valamint a magyar nyelvi és kulturális értékek valótlan formában voltak bemutatva. Fujs és még néhány kutató munkássága gyökeres változást hozott e téren, ami a kilencvenes évek elején már erőteljesen észlelhető volt. Metka Fujs – aki a fiatalabb történész nemzedékhez sorolható – mindenképpen más alapokra helyezte a kérdés kezelését. Valós adatok alapján tanulmányaiban egy reálisabbnak mondható képet festett az egyébként viszontagságos és sokat vitatott időszakról, beleértve a történelmi Magyarország utolsó évtizedeinek a megítélését is, valamint az 1918 és 1920, illetve 1923 közötti időszakot. Objektív történelemszemléletéhez nem fűzhető kétség, esetleges „szépséghibaként” talán csak annyi említhető, hogy ő a szlovén nemzeti érdekek szempontjából és kontextusában tárgyalja az adott korszakot, ami valamelyest nyelvi-stilisztikai értelemben érződik ki. Példaként említhetjük, hogy a második világháború eseményeit a Mura mentén, tehát az ún. visszacsatolás (Magyarországhoz csatolás) után beállt helyzetet objektívan ismertette, rámutatva természetesen azokra a drasztikus intézkedésekre, amelyek – tetszik vagy nem tetszik – a magyar hatóságok túlkapásai során bekövetkeztek²⁰. Hasonló szemlélet alapján elemzi a történelmi Magyarország szlovénlakta vidékének helyzetét a dualizmus időszakában, számos hiteles párhuzamot vonva a későbbiek során kisebbséggé vált muravidéki magyarság és a korábbi Vas és Zala megyei szlovén kisebbség nemzeti tudata, anyanyelve és társadalmi problémái között.²¹

Metka Fujs a tényeknek megfelelően ismerteti a két világháború közötti magyarországi állapotokat is. A revizionista megnyilvánulásokról is a tényleges problémakört ismertetve számol be. A második világháború előestéjén, illetve annak időszakában bekövetkező visszacsatolásokról – egyebek mellett – a következőképpen fogalmaz: „... a folyamat már sokkal korábban megkezdődött. Valójában azt már magában hordozta a trianoni békeszerződés, illetve az abban megállapított új államhatárok. Magyarországot vesztésként érte a békeszerződés, amit tovább fokozott az a tény, hogy az országot nemzeti büszkeségében is megalázták, melyet évszázadokon át épített a Szent István-i keresztény hagyományokon. Az országnak, amely addig a vallás, a kultúra és a hatalmi politika tekintetében a Kárpátok és az Adria

közi térséget uralta, nagy csapást jelentett az új helyzet, amikor hárommilliónál több magyar nemzetiségű polgár kisebbségi sorsba került, idegen államok kötelékében.” Metka Fujs a következőkben eléggé aprólékosan – konkrét törvényekre, politikai döntésekre, külpolitikai kapcsolatokra és egyéb intézkedésekre hivatkozva – ismerteti a két világháború közötti Magyarország politikai helyzetét, amelyben véleménye szerint számos tényező a revíziós politikának volt alárendelve. A tárgyalt időszakot valószínűleg első alkalommal tárgyszerűen és minden tendenciát mellőzve bemutató összefoglaló a muravidéki helyzetre is részletesen kitér, és ismerteti a húszas és harmincas évek magyarországi politikájának hatását az említett térségben, különös hangsúllyal a két város, Alsólendva és Muraszombat helyzetének a bemutatására. Amit számos szlovéniai történelmi tanulmány, tankönyv és egyéb szakirodalom a legtöbbször mellőzött, Fujs utalt a trianoni határral Magyarországtól elcsatolt magyar közösség tényleges helyzetére, a többségből lett kisebbség valós nehézségeire és politikai diszkriminálására.²²

Metka Fusjhoz hasonlóan, tehát bizonyos mértékben a magyarországi történelmi szemlélethez közeledve vélekednek a magyarországi történelmi eseményekről Dušan Nežak és Andrej Hozjan történészek is. Előbbi a 20. század első felének, valamint az első világháborúnak és az azt követő kisebbségi kérdésnek a kutatója, utóbbi viszont a 17. és 18. század történelmével foglalkozik. Magyarországot, illetve a magyar történelmet elsősorban Muravidék révén érintik.²³ Még ha akad is „kivetnivaló” a megnevezett történészeknek a magyarságot és a magyar történelmet érintő munkáiban, ahhoz nem fér kétség, hogy szemléletükben, objektivitásukban jelentős mértékben túlhaladták a hatvanas és hetvenes évek szemléletének a szintjét; itt mindenekelőtt Miroslav Kokoljra gondolok, aki egyébként jelentős mértékben foglalkozott a magyarság és a muravidéki magyar kisebbség történelmével. Munkája során fontos eredményeket is fel tudott mutatni, azonban szemléletében lépten-nyomon felfedezhető, hogy a magyar történelmi értékeknek másodrangú szerepet tulajdonít. A muravidéki származású Vanek Šiftárnál már kevésbé érződik ez a tendencia. Azonban mivel az említettek tevékenysége jóval megelőzte a kilencvenes évek elején bekövetkező rendszerváltást, e tanulmányban nem áll módunkban azzal mélyebben foglalkozni. Említésre méltó Bojan Godeša munkája, aki Muravidék visszacsatolásának első hónapjait elemezte a szlovén sajtó tükrében. Az idézett újságcikkek, valamint a szerző kommentárjai a szlovén olvasóval ugyancsak töb-

bé-kevésbé tárgyilagosan szólnak a magyar politikai és katonai állapotokról, és főképpen a muravidéki helyzetről.²⁴

Vilko Novak néprajzkutató számos tanulmányában, művében foglalkozott a magyarság történelmével, azonban különböző munkáiban elsősorban a történelmi Magyarországon élő szlovén nemzeti kisebbség, illetve később a Rába mentén élő szlovén közösség szempontjából taglalja a kérdést. Így a kilencvenes években kizárólag az utóbbi lett témája. Vilko Novak vitathatatlanul a magyar történelem és a magyarság kiváló ismerője, azonban tanulmányaiból különösképpen kiérződik az a szempont, hogy a szlovén nemzeti érdekek és értékek szemszögéből vizsgálja a magyarság történelmét. Ennek megfelelően számos kritikus jelzővel találkozhatunk, sokszor talán valamelyest elmarasztalóan szól a magyarságról. Tanulmányai egyébként számos fontos információt és jogos kritikát is tartalmaznak.²⁵

Kissé furcsának tűnik, hogy korábban a magyarságról egyébként hitelesen és rokonszenvvel vélekedő Janko Prunk történész legújabb könyvében, a *Kratka zgodovina Slovencev*-ben [A szlovének rövid története] – Szlovénia többi szomszédos államával szemben – alig utal a magyar történelmi vonatkozású eseményekre. Csupán annyit állapít meg, hogy az első világháború után a szlovén nemzeti terület egy része Magyarországon maradt, valamint negatív kritikával illeti (a német mellett) a magyar hatóságokat, mivel 1942 elején megsértették a nemzetközi jogot, mert a katonai besorozásoknál szlovén nemzetiségűeket is bevonultattak.²⁶

A magyar történelem „másodrendűségét” Szlovéniában az is illusztrálja, hogy a szlovén történészek szaklapja, a *Zgodovinski časopis* [Történelmi folyóirat] csak elvétve utalt néhány magyar vonatkozású kérdésre, azonban a témával behatóbban az elmúlt esztendőkből nem foglalkoztak.

Csupán felszínes említésként utalunk még az 1848-49-es eseményekre vonatkozó néhány tanulmányra, amelyek a forradalom 150. évfordulója tiszteletére szervezett tudományos konferencián hangzottak el. Magyar történelmi és muravidéki összefüggésben négy tanulmányról szólhatunk. Walter Lukan a magyarországi állapotokat, azon belül a nemzeti kisebbségek kérdését a szlovák-szlovén összehasonlítás szemszögéből közelíti meg, és megállapítja, hogy a magyarság nagyon csekély mozgásteret biztosított a nemzeti kisebbségek különböző törekvéseinek.²⁷ Füle Tibor az 1848-as, Mura menti képviselőválasztásokról készített tanulmányt, amelyben a magyar rendi országgyűlés létrejöttének és működésének körülményeire utal,

valamint az 1848-as törvényekre és a képviselőválasztásokra.²⁸ Metka Fujs most kevésbé az általános magyar körülményekről, annál inkább a Mura menti szlovénység nemzeti tudatának alakulásáról készített beszámolót, természetesen a történelmi Magyarország időszakára is kiterjesztve vizsgálatát²⁹, míg France M. Dolinar az egyházi szervezettséget illetően érintette – nem mindig a legérthetőbb módon – a történelmi Vas és Zala megyék, illetve a Szombathelyi Püspökség helyzetét.³⁰

Végezetül nem árt utalni arra sem, hogy a szlovéniai tankönyvek még most is csak nagyon felszínesen, számos esetben tévesen, de legfőképpen nagyon csekély terjedelemben szólnak a magyar történelemről. Az első osztályos középiskolai tankönyv csupán annyit említ, hogy a 9. század végén a magyarok megjelenésükkel rettegést keltettek a térségben, majd a sarcoló hadjáratok után letelepedtek a Kárpát-medencében.³¹ A második évfolyamnak szóló tankönyv főleg a horvátok révén említi (közvetve) a magyar történelmi eseményeket (a Zrínyiekről, Frangepánokról mint horvát nemesekről történik említés), míg a 3. osztályos tankönyv valamennyire kitér 1848 és a szabadságharc eseményeire, azonban elsősorban a magyar nemzetiségekkel szembeni elnyomó politikára helyezi a hangsúlyt.³² A 7. osztályos általános iskolai tankönyv kiemeli a magyarság önállósulási törekvéseit 1848-ban, valamint a Habsburg Monarchia átszervezésére szőtt terveket.³³ A 8. osztályos tankönyv valamennyire egyoldalúan bemutatja az első világháborút követő forradalmi időszakot, akárcsak a többi eseményt is, és utal 1956-ra és a nyolcvanas években bekövetkező rendszerváltásra (mélyebb elemzés nélkül).³⁴

Az utolsó évtizedben Szlovéniában a magyar történelemről mennyiségileg még mindig csak csekély terjedelemben jelennek meg utalások, azonban a fiatalabb történész-nemzedék (főleg a muravidéki csoport) részéről pozitívnak tekinthető szemléletváltásnak vagyunk a szemtanúi, ami jelentős minőségi előrelépést jelenthet a jövőbeni kutatásokat és feldolgozásokat illetően.

JEGYZETEK

¹ Štih, Peter és Simoniti, Vasko: *Slovenska zgodovina do razsvetljenstva* [A szlovének története a felvilágosodásig]. Klagenfurt, 1996, Mohorjeva založba Celovec, 65-66.

- ² Kovač, Miha (szerk.): *Ilustrirana zgodovina Slovencev* [A szlovének képes története]. Ljubljana, 1999, Založba Mladinska Knjiga, 78-79.
- ³ i.m. 99.
- ⁴ i.m. 30-31.
- ⁵ i.m. 131-131.
- ⁶ Štih és Simoniti, i.m. 160-161.
- ⁷ i.m. 178-180.
- ⁸ Simoniti, Vasko: *Turki so v deželi na* [A törökök a vidékünkön]. Celje, 1990, Mohorjeva družba.
- ⁹ *Izbor zakonov in predpisov* [Törvények és szabályok válogatása]. Ljubljana, 1997. Arhiv Republike Slovenije, 62-82.
- ¹⁰ Kovač, Miha (szerk.): i.m. 224-226.
- ¹¹ i.m. 332-333.
- ¹² i.m. 308. és 332.
- ¹³ i.m. 344-345.
- ¹⁴ Pirjevec, Jože: *Jugoslavija 1918-1992*. 1995, Založba Lipa Koper, 227-232.
- ¹⁵ Kovač, Miha (szerk.): i.m. 400.
- ¹⁶ i.m. 435.
- ¹⁷ Štih és Simoniti, i.m. 44-46.
- ¹⁸ Kovač, Miha (szerk.): i.m. 172-173.
- ¹⁹ Štih és Simoniti, i.m. 221-223.
- ²⁰ Fujs, Metka: Madárska vojaška in civilna uprava v Prekmurju v drugi svetovni vojni [A magyar civil és katonai közigazgatás a Muravidéken a második világháború alatt]. In *Zbornik soboškega muzeja 1.*, Murska Sobota, 1991, Pokrajinski muzej, 89-100.
- ²¹ Fujs, Metka: Oblikovanje narodne identitete pri prekmurskih Slovencih [A nemzeti identitás kialakulása a muravidéki szlovéneknél]. In *Ljudje ob Muri – Népek a Mura mentén*. Murska Sobota, Zalaegerszeg, 1996, Pokrajinski muzej és Göcseji Múzeum, 209-223.
- ²² Fujs, Metka: Izhodišča madárske okupacijske politike v Prekmurju [A magyar okkupációs politika következményei a Muravidéken]. In *Prispevki za novejšo zgodovino XXXVII – Ferenčev zbornik*. Ljubljana, 1997, Inštitut za novejšo zgodovino, 175-186.
- ²³ Nežak, Dušan: Pokrajina ob Muri po letu 1918 [A Mura menti tartomány 1918 nyarán]. In *Ljudje ob Muri – Népek a Mura mentén*. Murska Sobota, Zalaegerszeg, 1996, Pokrajinski muzej és Göcseji Múzeum, 227-233.
- Hozjan, Andrej: Nastanek vojaške poštne mreže med Rabo, Mura in Dravo v 16. stoletju [A katonai postai hálózat kialakulása a Rába, a Mura és a Dráva mentén a 16. században]. In *Ljudje ob Muri – Népek a Mura mentén*. Murska Sobota, Zalaegerszeg, 1998, Pokrajinski muzej és Göcseji Múzeum, 159-171.
- ²⁴ Godeša, Bojan: Odmevi o razmerah v Prekmurju v prvih mesecih madárske okupacije v ljubljanskem legalnem tiskovnem časopisu [A viszonyokról szóló sajtóvisszhangok a Muravidéken a magyar okkupáció első hónapjaiban a ljubljani

- legális napi sajtóban]. In *Prispevki za novejšo zgodovino XXXVII – Ferenčev zbornik; Inštitut za novejšo zgodovino*, Ljubljana, 1997, 187-194.
- ²⁵ Novak, Vilko: Kulturni, narodnostni in verski tokovi v Prekmurju ob prelomu stoletja [Kulturális, nemzeti és vallási folyamatok a Muravidéken a századfordulón]. In *Kleklov simpozij v Rimu*. Celje, 1995, Mohorjeva družba, 21-28.
- ²⁶ Prunk, Janko: *Kratka zgodovina Slovenije* [Szlovénia rövid története]. Ljubljana, 1998, Založba Grad.
- ²⁷ Lukan, Walter: Slovenci in Slovaki v revolucionarnih letih 1848/49 [A szlovének és a szlovákok 1848/49 forradalmi nyarán]. In *Slovenija 1848-1998: Iskanje lastne poti*. Ljubljana, 1998, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 44-52.
- ²⁸ Fišle, Tibor: Volitve v Prekmurju 1848 [Választások a Muravidéken 1848-ban]. In *Slovenija 1848-1998: Iskanje lastne poti* [Szlovénia 1848-1998: A saját út keresése], 52-77.
- ²⁹ Fujs, Metka: Slovenska zavest in Slovenci v Prekmurju [A szlovén öntudat és a muravidéki szlovének]. In *Slovenija 1848-1998: Iskanje lastne poti*, 77-86.
- ³⁰ Dolinar, France: Cerkevna uprava in Slovenci [Az egyházi igazgatás és a szlovének]. In *Slovenija 1848-1998: Iskanje lastne poti*, 198-216.
- ³¹ Brodnik, V.; Jernejč R.A.; Radonjič, Z. és Uranakar-Dornik, T.: *Zgodovina I.* [Történelem I.]
- ³² Grobelnik – Voje: *Zgodovina II.*
Grobelnik: *Zgodovina III.*
- ³³ □ vanut, Maja és Vodopivec, Peter: *Vzpon mešanstva (tankönyv 7. osztályosoknak)* [A polgárság felemelkedése]. Ljubljana, 1995, Založba Mihelač.
- ³⁴ Kern, Anna Nuša; Nežak, Dušan és Repe, Božo: *Naše stoletje: Zgodovina za 8. r. osnovne škole* [Századunk: történelemtankönyv a 8. osztályosoknak]. Ljubljana, 1997, Založba Modrijan.

LÁSZLÓ GÖNCZ

How do Slovenian Historians See Hungarians and their History in the Last Decade of the 20th Century?

In the Slovenian studies on history in the decades after the second world war, there are hardly any in depth studies on Hungarians. Exception can be only found in the case of the historical region of Mura, because this region belonged to the historical Vas and Zala counties until the end of the first world war. In the 1990s, however, a more objective picture of Hungarians appeared in Slovenian history writing. The approach of some younger historians and other experts has changed. The

young expert group working under the Regional Museum of Muraşzombat has to be mentioned (Metka Fujs, Janez Balalić and Branko Kermań), whose work got rid of the previous conditionings characteristic of the approach of history of the late Yugoslavia that presented Hungarians as a nation foreign to the other nations of the Central European region and thus less fitting into the region, and it almost without exception identified the eras of dualism and of the second world war as eras of extreme nationalism in the case of Hungarians.